

Mihai Irimia, Nicolae Conovici, Anca Ganciu, *Sondajul arheologic de la Satu Nou- „Vadu Vacilor”, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, 2011, 326 p.*

La începutul lunii martie a văzut lumina tiparului primul volum din 2011 editat de MINAC-„*Sondajul arheologic de la Satu Nou- „Vadu Vacilor” (com. Oltina, jud. Constanța)*. El se integrează seriei Bibliotheca Tomitana V și este semnat de M. Irimia, N. Conovici și Anca Ganciu. În *cuvântul înainte* al volumului, M. Irimia își exprima onoarea de a fi autor alături de N. Conovici care „răpit prea devreme (...) n-a avut satisfacția de a vedea împlinit măcar o parte din proiectul nostru comun”. Același destin l-a răpit pe neașteptate și din nou prea devreme și pe M. Irimia; nici el nu a avut satisfacția să vadă volumul gata publicat. Încercăm să împlinim această satisfacție (bucurie) dacă nu pentru cel (cei) dispărut (-ți) cel puțin pentru colaboratorii apropiați, pentru specialiști și mai ales pentru familie (-ii).

Subiectul lucrării îl reprezintă rezultatele cercetărilor arheologice de la Satu Nou- „Vadu Vacilor”, punct situat într-o zonă cu încărcătură arheologică semnificativă, din neolitic până în perioada medievală: Satu Nou- „Suat” și „La Armane”, „Capul Dealului”, „Valea lui Voicu”. În paginile de *introducere* este notată plasarea așezării între coordonatele geografice și arheologice ale sud-vestului Dobrogei, ultimele cu pondere mai mare pentru civilizația getică. *Elemente ale cadrului natural* constituie subiectul capitolului II al lucrării, necesar în înțelegerea determinării alegerii acestui spațiu de diverse comunități umane de-a lungul istoriei.

Odată cu capitolul III- *Prezentarea obiectivului și a sondajului arheologic*- se trece la analiza propriu-zisă a sitului. Capitolul este precedat de considerații privind capacitățile comunităților umane de a se adapta condițiilor microzonei geografice-fiind preferate plasările așezărilor pe poziții dominante geografic și apărate natural. Situarea pe teren este pusă în legătură și cu ocupațiile (de bază și complementare) ale locuitorilor. Sondajul arheologic a făcut obiectul a două campanii de săpături în 2003 și 2005. El constă dintr-o secțiune plasată spre vârful platoului, cu dimensiuni de 62x2 m și trei casete laterale. Singurul nivel de locuire depistat (gros de 0.25-0.55 m) nu exclude existența unor etape succesive în formarea sa și în evoluția locuirii. Complexele arheologice se constituie din: un bordei, un cuptor și 13 gropi. Situația stratigrafică deosebită a bordeiului nr. 1 stabilește 3 etape succesive de locuire, apropiate în timp între ele. Complexele descrise beneficiază de date tehnice ce țin de adâncime (față de nivelul actual de călcare), formă, dimensiuni, structură (componentă). Complexele arheologice nedeterminate sunt remarcate prin aliniamente de pietre și fragmente ceramice pe nivelul antic de călcare. Folosirea pluralului- *locuințe, cuptoare* (deși este vorba de *un* bordei, *un* cuptor) nu deranjează. Continuarea cercetării prin alte secțiuni ar fi ocazionat probabil descoperirea și altor complexe. Pe de altă parte, conținutul gropilor- unde în mai multe locuri se precizează descoperirea unor fragmente de vetre (inclusiv fragmente de vatră-altar ornamentate în groapa nr. 4) și chirpici cu impresii vegetale, conduc la presupunerea existenței și altor complexe (respectiv locuințe) cărora acestea să le fi aparținut.

O singură observație: la p. 26, în prezentarea materialelor descoperite în groapa

nr. 5, la inventarul elenistic suntem de părere că acesta nu aparține categoriei „*de lux*”, ci celei de *uz comun* (sunt enumerate „fragmente de kantharos, câni, străchini, boluri, inclusiv un exemplar de tip campan”).

Ponderea cea mai mare în economia lucrării o are cap. IV: *Inventarul arheologic*.

Deși volumul săpăturii este restrâns, materialul arheologic (mai ales ceramic) este relativ bogat. Acesta este prezentat pe complexe sau după carourile secțiunii. Materialul ceramic este analizat pe categorii: *ceramica lucrată cu mâna* (cu subdiviziunile ceramică poroasă și ceramică lustruită) și *ceramica elenistică* (=greacă/de import).

Între ele este plasată ceramica lucrată la roată, categorie ce coincide în general cu cea desemnată prin *ceramică cenușie* și în interiorul căreia este încă dificil de stabilit cât este ceramică cenușie de import/ceramică colonială (lucrată în colonii)/ceramică locală lucrată după prototipuri grecești. Fiecărei categorii i se subscie o tipologie suficient de variată a vaselor, respectiv: borcan, vas de provizii, vas clopot, ceașcă- în interiorul ceramicii poroase; vas bitronconic, cană, fructieră- în cadrul ceramicii lustruite; unele forme- strachina, castronul-, sunt comune ambelor subcategorii. Ceramica cenușie este reprezentată de cană, strachină, fructieră- tipuri regăsite și în ceramica lustruită-, dar și de altele proprii acestei categorii- lekanis, crater, ulcior.

Unele sunt apreciate ca tipuri întâlnite frecvent în ceramica geto-dacă; pentru altele (C 221) nu este exclusă imitarea unui model grecesc. Materialele arheologice din bordeiul nr. 1 sunt prezentate și în funcție de adâncime pe trei secvențe: 0-0,60 m; 0,60-0,90 (1,05) și 1 (1,05)- 1,15 (1,30 m) cu observația, notată de altfel de autor că în acest caz adâncimile diferite nu au și valoare cronologică. Forme comune celor trei secvențe sunt: borcanul, cana, strachina și vasul de provizii.

Ceramica elenistică se subdivide la rândul ei în *material amforic* și *alte materiale ceramice elenistice*. Prima subdiviziune are în vedere fragmentele de recipiente (nu și ștampile).

În ordinea frecvenței sunt prezente în așezare produse de Rhodos (majoritare), Cnidos, Cos, Sinope, Chersonesul Tauric, probabil Thasos, tipul Parmeniskos și alte câteva centre rămase neidentificate. Celelalte materiale ceramice elenistice urmează o prezentare tipologică. Remarcăm forme ceramice comune: lekythos, kantharos, lekanis, bol, cană, etc.; forme rare- deinos-, sau dificil de atribuit (C 335- fragment de vas pictat la exterior). Numărul destul de mare de fragmente de *pithoi* este sugestiv pentru caracterul așezării. Unele tipuri ceramice prezente la Satu Nou- „Vadu Vacilor” dar absente, de pildă, în așezarea fortificată de la Albești- ca de exemplu bolul cu decor în relief și lagynosul- pot avea și o semnificație cronologică pentru cele două așezări.

Subdiviziuni distincte sunt desemnate prin *alte materiale arheologice* și *materiale arheologice anterioare așezării getice*. Din prima categorie reținem fragmentele de vatră și de chirpici cu urme de nuiel (din inventarul bordeiului nr. 1); alte fragmente de vetre (în gropile nr. 4, 8 și 9) și câteva obiecte gospodărești de piatră: zdrobitor, râșnițe, frecător, ce țin de ocupațiile casnice ale locuitorilor.

Materialele arheologice anterioare așezării getice sunt de factură hallstattiană (cultura Babadag); ele sunt prezente sporadice în inventarul bordeiului nr. 1 și al gropilor 3 și 4.

Inventarul arheologic este prezentat în formă de catalog cu sigle diferite pentru

ceramică (C), amfore (A) și alte materiale (Al) și numere de ordine diferite în funcție de categorie. Descrierea este completată de analogii regăsite în materiale din așezări geto-dacice din zona centrală și de sud a Moldovei (Răcățău, Brad, Poiana, Bâta Doamnei, Barboși), Muntenia (Ocnița, Sprâncenata, Bordușani) sau Dobrogea (Satu Nou- Valea lui Voicu). Piese grecești se regăsesc între materialele de la Tomis și Albești sau în cataloagele de piese de la Athena și Corinth.

Un subcapitol aparte este consacrat ștampilelor amforice. Cele 44 de exemplare sunt catalogate pe centre de producție și însoțite fiecare de o consistentă bibliografie ce ține seama nu atât de recunoașterea unei tipologii stricte, cât de ocurența numelor inscripționate în areale geografice mai largi și în complexe arheologice recunoscute: Pergam, Villanova, Middle Stoa, Murighiol. Referințele cronologice sunt amplu prezentate: de la Grace 1974 sau 1985 la Finkielsztejn 2001, de la Burow și Börker 1998 la Johrens 2001. Este un domeniu cu care Mihai Irimia era demult familiarizat și în care N. Conovici ca specialist se bucura de o recunoaștere unanimă (să amintim doar aici contribuțiile ultimului în ce privește cronologia ștampilelor sinopeene). Revenind la ștampilele de la Vadu Vacilor importantă ni se pare prin absență categoria ștampilelor de Heracleea Pontică și Thasos, după cum semnificativă, prin frecvență și asociere, este prezența ștampilelor de Rhodos, Cnidos și Cos. Dacă absența primelor are valoare cronologică- situând situl nu înainte (sau doar cu puțin înainte) de mijlocul secolului III a.Chr., prezența celorlalte este motivată de poziția Rhodosului ca mare putere comercială.

Capitolul V- *Considerații asupra inventarelor arheologice* dezvoltă pentru fiecare din categoriile catalogate trăsăturile de recunoaștere ce țin de tipuri, variante, elemente de decor (și funcționale), trăsături comune și elemente distincte, tipuri lucrate în mediul autohton și categorii răspândite din colonii în mediul autohton. Aria de referință se dovedește largă (în special pentru ceramica cenușie lucrată la roată): de la coloniile pontice la Podișul Central Moldovenesc și la bazinul mijlociu al Nistrului; de la grupul cultural Ferigile-Bârsești la culturile Kuștanoviče sau Szentcs-Vekerzug-Chotin.

Materialele amforice sunt importante ca elemente de reper cronologic. Cronologiile adoptate sunt bazate pe publicațiile Grace, Empereur-Hesnard, Burow, Finkielsztejn, Johrens. Reținem pentru așezarea de la Vadu Vacilor caracterul relativ omogen al grupului de ștampile; intervalul cel mai bine reprezentat se plasează între ultimii ani ai secolului III- prima jumătate a secolului II a.Chr.; momentul încetării sau declinului locuirii de la Vadu Vacilor și a reluării ei la Valea lui Voicu este apoximativ secolul I a.Chr.

În prezentarea în continuare a ceramicii elenistice este adoptată structura adoptată de noi în monografia Albești (respectiv vase destinate produselor lichide, vase destinate alimentelor, vase de bucătărie). În această adoptare aflăm indirect, o recunoaștere a faptului că metoda (repartiția) aleasă de noi a fost una corectă, iar când această recunoaștere vine din partea unor specialiști de prestigiu ca autorii acestei monografii, nu are decât să ne bucure.

Capitolul de final -VI- *Probleme de cronologie*-, punctează importanța și caracterul special al așezării de la Satu Nou- „Vadu Vacilor”: ea a fost timp de cca. un secol sau ceva mai mult o așezare relativ importantă, reprezentativă în zonă, acoperind hiatusul constatat după prima fază a așezării de la Valea lui Voicu, respectiv secolul II

a.Chr, eventual și ultimii ani ai secolului precedent. Încetarea existenței sau scăderea intensității locuirii aici pare să se fi petrecut la sfârșitul secolului II sau începutul secolului I a.Chr., odată cu reluarea locuirii la Valea lui Voicu în faza a II-a.

Volumul are ca elemente complementare un studiu al materialului arheologic (semnat de Valentin Radu); tabele cu repere cronologice oferite de ștampilele amforice, mai multe pagini de bibliografie, index de nume de pe ștampilele amforice, rezumatul în limba franceză; ilustrația conține 108 figuri ce constau din fotografii de teren, desene ale planurilor de săpătură, desene și fotografii ale materialelor arheologice.

Este o carte de 326 de pagini, concepută pe structura unei monografii arheologice, chiar dacă obiectul ei este un sondaj arheologic.

Este o demonstrație a importanței pe care specialistul trebuie să o acorde oricărei intervenții arheologice în teren.

Este o demonstrație de profesionalism și competență, de demers științific și argumentare riguroasă.

Este o demonstrație în spirit alexandrin a faptului că și lucrurile mici sau aparent mărunte își au importanța lor și pot să capete strălucire.

Este o carte necesară pentru înțelegerea continuității de locuire în Dobrogea după sfârșitul secolului III a.Chr.

Rămânem cu mulțumirea că ea a apărut; cu regretul că pe doi dintre autorii ei nu îi mai putem avea prezenți printre noi. Sperăm ca proiectele lor (catalogul ștampilelor rhodiene de la Histria- la care lucra N. Canovici și lotul de ștampile amforice de la Satu Nou- Valea lui Voicu- de care urmau să se ocupe M. Irimia și Al. Avram) vor putea fi duse până la capăt, fie și numai din pioasa amintire față de cei doi.

Livia BUZOIANU*

* Livia Buzoianu: Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, Piața Ovidiu nr. 12, Constanța, 900745.